

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2021, 5 (2): 580-607.

Sahâbeye Hakaretin Cezası

The Punishment for Insulting the Companions

Hasan Basri YILDIZ

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Tuzla Vaizi

Dr., Presidency of Religious Affairs, Preacher of Tuzla

h03b03y@hotmail.com

Orcid ID:0000-0001-6091-5657

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 27.10.2021
Kabul Tarihi / Accepted : 27.12.2021
Yayın Tarihi / Published : 27.12.2021
Yayın Sezonu : Aralık
Pub Date Season : December

Atıf/Cite as: İbiş, Fatih. "İman ve Bilgi İlişkisi Üzerine Bir Eleştiri". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 5 / 2 (Aralık 2021): 580-607.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/tiad>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- İstanbul- Turkey. All rights reserved.

Sahâbeye Hakaretin Cezası

Öz

Sahâbe, Hz. Peygamber'e mülâki olmuş, ona iman etmiş ve ona arkadaşlık etmiş ilk Müslüman neslidir. İslâm'ın sonraki nesillere ulaştırılmasında sahâbenin büyük katkısı vardır. Bu nedenle Müslümanların geneli İslâm'ın ilk nesli olan sahâbeyi hayırla anarlar. Bununla birlikte zaman zaman sahâbeye dil uzatıldığına şahit olmaktayız. Sahâbeye hakaretin cezası bu makalenin konusunu teşkil etmektedir. Sahâbeye hakaretin geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmesi bu konuyu ele almayı önemli kılmaktadır. Makalede ilk olarak sahâbenin tanımına, sebb ve şetm kavramlarına, sahâbeye hakaretin haram oluşuna yer verildi. Daha sonra sahâbeye hakaretin kişinin küfrünü gerektirip gerektirmediği meselesi ele alındı. Son olarak da sahâbeye hakaretin cezası ile Hz. Âişe'ye ve Hz. Peygamber'in diğer eşlerine hakaretin cezası incelendi. Bu çalışma ile İslâm hukukçuları tarafından sahâbeye hakaret edene dayak, hapis, ölüm gibi farklı cezaların takdir edildiği görülmüştür. İslâm hukukunda sahâbeye hakaret eden için farklı cezaların öngörülmesi olmasından hareketle cezanın takdir yetkisinin devlete bırakıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sahâbe, Hakaret, Ceza, Haram, Küfür

The Punishment for Insulting the Companions

Abstract

The Companions are the first generation of Muslims who met the Prophet, believed in him and made friends with him. Companions have greatly contributed to the transportation of Islam to the next generations. For this reason, Muslims generally commemorate the first generation of Islam, the Companions. However, from time to time, we witness that the Companions were insulted. The punishment for insulting the Companions is the subject of this article. The continuation of insulting the Companions, as in the past, makes it important to address this issue. In this study, it was seen that different punishments such as beating, imprisonment and death were appreciated by the Islamic jurists for those who insulted the Companions. Based on the fact that different punishments are foreseen for insulting the Companions in Islamic law, it has been concluded that the discretion of the punishment is left to the state.

Keywords: Companions, Insulting, Punishment, Haram, Blasphemy

Giriş

Her inanca mensup insanların sevdikleri, saydıkları kendilerini hayırla andıkları öncü nesilleri bulunmaktadır. İslâm'ın öncü neslini ise sahâbe teşkil etmektedir. Müslümanlar genel olarak, sahâbeyi severler, İslâm'ın yayılışına olan hizmetlerinden dolayı onları hayırla yâd ederler. Bununla birlikte İslâm'ın ilk neslinden itibaren ashâba dil uzatan, onlara hakaret eden insanlar da buluna gelmiştir. Sahâbeye karşı gerçekleştirilen her türlü kavî veya fiilî saygısızlık onlara hakaret anlamı taşır. İslam Hukukunda sahâbeye hakaretin cezası bu makalenin konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmayı önemli kılan hususlardan biri konunun güncelliğini korumasıdır. Zira zaman zaman dünyanın değişik ülkelerinde sahâbeye dil uzatılması yadsınamaz bir gerçektir. Çalışmayı önemli kılan hususlardan diğeri ise ülkemizde meselenin hak ettiği oranda bilimsel çalışmalara konu edilmemiş olmasıdır.

Sahâbeye hakaret fıkıh kitaplarında genellikle “sebb” ve “şetm” kelimeleriyle zikredilmiştir. Günümüz hukuk diline uygun olması açısından bunların yerine “hakaret” sözcüğünü kullandık. Yaptığımız incelemelerde sahâbeye hakaret meselesine fıkıh kitaplarında belli bir başlık altında pek yer verilmediğini saptadık. Bu mesele genellikle fıkıh kitaplarının şehadet, riddet ve dava bölümlerinde yer almaktadır. İslâm âlimleri, fıkıh kitaplarında müstakil olarak yer bulamayan sahâbeye hakaret konusuna, meselenin öneminden dolayı müstakil olarak veya müstakil olmasa bile Hz. Peygamber'e hakaretle alakalı eserlerinin bir bölümü olarak yer vermişlerdir.¹ Ülkemizde sahâbeye hakaretle alakalı bazı çalışmalar yapılmıştır.² Mehmet Efendioğlu'nun makalesinde sahâbenin önemine, sahâbeye saygı duyulmasının gerekliliğine, sahâbeye saygı konusunda sahâbe ve tabiîn neslinin duyarlılığı ile sahâbeye saygısızlığın dini hükmüne yer verilmiştir. Diğer çalışmada ise kavramsal çerçeveye, sebb-i sahâbe meselesinde ittifak ve ihtilaf edilen hususlara yer verilmiştir. Söz

¹ Sahâbeye hakaret konusuna müstakil olarak veya bölüm ayırmak suretiyle yer veren eserler arasında Kâdî İyâz'ın (v. 544/1149) *eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ'sı*, İbn Teymiyye'nin (v. 728/1328) *es-Sârimü'l-meslûl alâ şâtimi'r-Rasûl'ü*, Takiyyüddin Sübkî'nin (v. 756/1355) *es-Seyfü'l-meslûl alâ men sebbe'r-Rasûl'ü*, İbn Hacer el-Heytemî'nin (v. 974/1567) *es-Savâ'iku'l-muhrika'sı* Ali el-Kârî'nin (v. 1014/1605) *Şemmü'l-avâriz fi zemmi'r-Revâfîz'i*, Muhammed es-Sindî'nin (v. 1174/1761) *es-Seyfü'l-celî alâ sâbbi'n-Nebî'si*, İbn Âbidîn'in (v. 1252/1836) *Tenbihu'l-vülâti ve'l-hükkâm ala ahkâmi şâtimi Hayri'l-Enâm'ı*, Mahmûd Şükrî el-Âlûsî'nin (1857-1924) *Şabbü'l-'azâb 'alâ men sebbe'l-aşhâb'ı* zikredilebilir.

² Söz konusu çalışmalar şunlardır: Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe Hukûku ve Ashâba Saygısızlığın Dîni Hükmü”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 8/1 (Haziran 2010), 7; Abdülkadir Yılmaz, “Sebb-i Sahabe Meselesi”, *Academia* (Erişim 5 Kasım 2021).

konusu çalışmalarda ağırlık sahâbeye hakaretin itikadî boyutuyla alakalıyken bizim çalışmamızda ağırlık sahâbeye hakaretin cezaî boyutuyla alakalıdır.

Sahâbenin fazileti ve dindeki konumuyla alakalı pek çok ayet ve hadis bulunmaktadır. İleriki başlıklarda söz konusu ayet ve hadislere sırası geldikçe kısmen yer verileceğinden sahâbenin faziletine dair ayrı bir başlık açıp sözü uzatmayı uygun görmedik.³

1.Sahâbenin Tanımı ile Sebb ve Şetm Kavramları:

Sahâbe (الصحابية) kelimesi, sâhibin (صاحب) çoğulu olup kökü itibariyle bir kimseyle dost ve arkadaş olmak, onunla birlikte bulunmak anlamındadır.⁴ Sahâbe sözcüğünün sahâbî kelimesinin çoğulu olduğu da söylenmiştir.⁵ Sahâbînin ilk zamanlardan itibaren dar veya geniş kapsamlı pek çok tanımı yapılmıştır. Usulcülere göre sahâbî, uzun süre Hz. Peygamber'le (s.a.v.) beraber bulunup ona tabi olan ve ondan hadis rivayet eden kimsedir.⁶ Saîd b. Müseyyeb'den, Hz. Peygamber ile bir veya iki sene beraber olup, onunla bir veya iki gazveye iştirak eden kimsenin sahâbî olduğu nakledilmişse de bu rivayetin zayıf olduğu ifade edilmiştir.⁷ Kimine göre sahâbî, Hz. Peygamber'i akıllı, baliğ ve Müslüman olarak gören kimse iken⁸ kimine göre Hz. Peygamber'i görmese bile Müslüman olarak onun zamanına yetişen kimsedir.⁹ Sahâbîyi, Hz. Peygamber'in kendisiyle, kendisinin de Hz. Peygamber'le hususiyet kesp eden kişi olarak tarif eden de vardır.¹⁰ Genel kabul gören tanıma göre ise sahâbî, Hz. Peygamber'e iman ederek onunla karşılaşan ve Müslüman olarak ölen kimsedir.¹¹ Buna göre Hz. Peygamber'le beraberliği uzun müddet olan olmayan, ondan rivayette bulunan bulunmayan, onunla beraber savaşa iştirak eden etmeyen, onu gözüyle gören görmeyen herkes Müslüman olarak Hz. Peygamber'i görme ve iman üzere vefat etme şartıyla sahâbî kavramına

³ Sahâbenin fazileti ve dindeki konumuyla alakalı olarak Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) *Fezâ'îli's-şahâbe*, İbn Abdilber'in (v. 463/1071) *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*, İbn Hacer el-Askalânî'nin (v. 852/1449) *el-İşâbe fi temyîzi's-sahâbe*, Muhammed Şefî'in (1897-1976) *İslâm'da Sahâbenin Konumu ve Tarih İlmi* isimli eserlerine bakılabilir.

⁴ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1994), 1/ 519.

⁵ Heyet, *Mu'cemü'l-vasît* (b.y.: Daru'd-Da've, ts.), 1/ 507.

⁶ Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 16/169.

⁷ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 16/169.

⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe fi temyîzi's-sahâbe* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 1/8.

⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 16/169.

¹⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî Suyûtî, *Tedribü'r-râvî fi şerhi Takrîbi'n-Nevevî* (b.y.: Dâru Taybe, ts.), 2/672.

¹¹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İşâbe*, 1/8.

dâhildir. Genel kabul görmesi ve daha kuşatıcı olması nedeniyle son tanımı konumuz için esas aldığımızı burada ifade ediyoruz.

Klasik İslâm hukuku kaynaklarında sahâbeye hakaret genellikle sebb ve şetm kavramlarıyla ifade edilmiştir. Lügatte “kesmek, sövmek ve ayıplamak”¹² anlamına gelen sebb sözcüğü başlangıçta kesmek mânasına gelmekteyken, daha sonraları sövmek anlamında kullanılmıştır.¹³ Sebb kavram olarak “başkası hakkında kerih bir şekilde konuşmaktır”¹⁴ Sözlükte “sövmek” anlamına gelen ve “iftira içermeyen çirkin söz” için kullanılan¹⁵ şetm sözcüğü ise terim olarak “başkasını noksanlıkla vasıflandırmaktır.”¹⁶

2.Sahâbeye Hakaretin Haramlığı:

Sahâbeye hakaretin haram olduğunda ittifak eden İslâm hukukçularının, bu konuda Kitap ve sünnetten getirdikleri delillerin bazıları şunlardır:

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”¹⁷ Allah (c.c.) bu âyette gıybet etmeyi kişinin ölmüş kardeşinin etini yemeye benzeterek ağır ifadelerle yasaklamış ve onu haram kılmıştır. İslâm hukukçuları sahâbeye hakaret edenleri, onları gıybet edenlere dâhil etmişlerdir.¹⁸ Buna göre gıybet etmek haram olunca, sahâbeye hakaret etmek de haram olmaktadır.

İslâm hukukçuları “insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden kişinin vay haline!”¹⁹ âyetinde geçen ve insanları arkadan çekiştiren, küçük düşüren, kaş göz işaretiyle eğlenen anlamlarına gelen “hümeze” ve “lümeze”

¹² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1972), 2/53.

¹³ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî İbn Düreyd, *el-Cemheratü'l-lüğa* (Beirut: Dâru'l-İlim, 1987), 1/69; Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvî el-Hemedânî İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-lüğa* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1979), 3/63-64.

¹⁴ Ebû Bekr b. Muhammed Dimyâtî, *İlânetü't-tâlibîn* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1997), 2/282.

¹⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî Ezherî, *Tehzîbü'l-lüğa* (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001), 11/225.

¹⁶ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî Cürçânî, *Kitabü't-ta'rîfât* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 125.

¹⁷ el-Hucurât 49/12.

¹⁸ Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl alâ şâtimi'r-Rasûl* (Riyad: Hirsü'l-Vatani's-Suûdî, 1983), 571.

¹⁹ el-Hümeze 104/1.

kavramlarına sahâbeye ta'n eden kimseyi de dâhil ederler.²⁰ Bu âyete göre kaş göz işareti yapmak veya arkadan çekiştirmek suretiyle Müslümanlarla alay etmek haram olunca, Müslümanların ilk nesli olan sahâbeye hakaret etmek de haram olmaktadır.

Kur'ân'dan getirilen delillerden biri "mümin erkekleri ve mümin kadınları işlemedikleri şeyler yüzünden incitenler, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir"²¹ âyetidir. İslâm hukukçularına göre sahâbeye hakaret eden kişiler Allah'ın kendilerinden razı olduğunu ifade ettiği bir topluluğu incitmek suretiyle apaçık bir günah yüklenmiş olurlar.²²

Kur'ân'dan getirilen delillerden bir diğeri "onlardan (muhacir ve ensardan) sonra gelenler ise şöyle derler: Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin tutturma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin"²³ âyetidir. İslâm hukukçularına göre bu âyetten Allah'ın, sahâbe için istiğfarda bulunanları ve kalplerini onlara karşı kin beslemekten temizleyenleri sevdiği, sahâbeye kin tutmamayı ve onlar için istiğfarda bulunmayı emrettiği anlaşılmaktadır. Bundan dolayı sahâbeye hakaret etmek, Allah'ın emrine aykırı bir davranış olmaktadır.²⁴

²⁰ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 572.

²¹ el-Ahzâb 33/58.

²² Allah (c.c.) sahâbeden razı oluşunu bir âyette şöyle ifade etmektedir: "İslâm'ı ilk önce kabul eden muhacirler ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır." et-Tevbe 9/100. Bu âyette belirtildiği gibi, Allah muhacir ve ensardan mutlak bir şekilde razı olmuştur. Muhacir ve ensardan sonra gelenler için ise mutlak rıza söz konusu değildir. Bu kimseler için rıza, iyilikle (ihسان) onlara uyma şartına bağlanmıştır. İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 572.

²³ el-Haşr 59/10.

²⁴ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrika* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997), 2/606. Bu âyetle alakalı rivayetlerin birine göre Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın (r.a.) şöyle dediği nakledilmiştir: "İnsanlar üç mertebedir. (Bu üç mertebeden) ikisi geçmiş, biri kalmıştır. Sizin yapabileceğiniz en iyi iş, kalan mertebede olmaktır. "Bir de muhacirlerden fakirlere aittir ki yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır, Allah'ın lütuf ve rızasını ararlar." (el-Haşr 59/8). Bunlar muhacirlerdir ki bu merteye geçmiştir. "Ve onlardan önce o yurda yerleşen imana sarılanlar kendilerine hicret edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, onları öz canlarına tercih ederler." (el-Haşr 59/19). Bunlar Ensar'dır ki bu merteye de geçmiştir. "Onlardan sonra gelenler derler ki: "Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde iman edenlere karşı bir kin bırakma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin." (el-Haşr 59/10). Artık sadece bu merteye kalmıştır ki yapabileceğiniz en iyi iş geriye kalmış bu mertebede olmanızdır." Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nisâbü'rî Hakim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990), 2/526. Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan yapılan bu rivayete göre sahâbeye hakaret değil dua etmek gerektiği anlaşılmaktadır.

İslâm hukukçuları sahâbeye hakaretin haramlığı hakkında sünnetten de delil getirmişlerdir. Getirilen delillerden birine göre Hâlid b. Velîd ile Abdurrahman b. Avf arasında bir şey vardı. Hâlid, Abdurrahman b. Avf'a sövdü. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): "Ashâbıma sövmeyin! Eğer sizden biri, (sadaka olarak) Uhud dağı kadar altın infak etse, onlardan birinin bir müddüne ya da yarısına erişemez" buyurdu.²⁵ İslâm hukukçuları Hz. Peygamber'in bu hadisinde sahâbeye hakaret etmeyi yasakladığını, onun yasak kılmasının (nehyi) ise haramlık ifade ettiğini belirtmişlerdir.²⁶ Hâlid b. Velîd sahâbî olduğu halde Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hâlid'i ashâbına hakaret etmekten neden nehyettiği sorusuna İbn Teymiyye, Abdurrahman b. Avf'ın ilk Müslümanlardan olduğu, Hâlid'in ise Hudeybiye musâlahasından sonra Müslümanlığı kabul ettiği, dolayısıyla ikisinin aynı derecede olmadığı şeklinde yanıt vermektedir. İbn Teymiyye bu iki sahâbînin aynı derecede olmadıklarına Hadîd Sûresi'nin onuncu âyetini delil olarak getirmektedir. Söz konusu âyette fetihten önce cihad edip mallarını infak edenlerin derecelerinin, fetihten sonra cihad edip mallarını infak edenlerden daha yüksek olduğu ifade edilmektedir.²⁷ Âyetteki fetihten maksadın Hudeybiye antlaşması olduğunu belirten İbn Teymiyye, Hz. Peygamber'in bu antlaşmadan sonra Müslüman olan Hâlid'i, daha önce Müslüman olan ashâbına hakaret etmekten nehyettiğini söylemiştir.²⁸ Hz. Peygamber'in kendisinin sohbetinde bulunmuş Hâlid b. Velîd ve benzeri durumda olan zevata ashâbına dil uzatmayı yasaklamasından onun sohbetinde bulunmayan kişilerin sahâbeye hakaret etmelerinin evveliyetle yasaklandığı anlaşılmaktadır.²⁹

Sahâbeye hakaretin haramlığına sünnetten getirilen delillerden diğeri "Muhakkak ki Allah (c.c.) beni seçmiş ve benim için bir ashâb belirlemiştir. Onlardan bana vezirler, yardımcılar ve akrabalar kılmıştır. O halde kim onlara söverse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların lâneti onun üzerine olsun"³⁰

²⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî Buhârî, *Câmiu's-Sahîh* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987), "Fezâ'ilü's-sahâbe", 5; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *el-Câmiu's-sahîh* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), "Fezâ'ilü's-sahâbe", 54.

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs Şâfiî b. Abbâs, *er-Risâle* (Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940), 216.

²⁷ Söz konusu âyette şöyle buyurulmaktadır: "Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Halbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden, fetihten önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı (cenneti) vadedmiştir. Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." el-Hadîd 57/10.

²⁸ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 576.

²⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959), 7/34.

³⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/732.

hadisidir. İslâm âlimleri, Allah'ın lânetini gerektirmesi sebebiyle sahâbeye hakaret etmeyi büyük günahlardan saymışlardır. Büyük günahlardan sayılan bir fiilin haram olduğunda ise şüphe yoktur.³¹

Sünnetten getirilen başka bir delil ise Abdullah b. Muğaffel'den rivayet edilen şu hadistir: "Ashâbım hakkında Allah'tan korkunuz. Ashâbım hakkında Allah'tan korkunuz. Benden sonra onları hedef almayın. Onları seven beni sevdiğinden sever. Onlara buğzeden bana buğzettiğinden buğzeder. Onlara eziyet eden bana eziyet etmiş, bana eziyet eden Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edeni de Allah'ın cezalandırması yakındır."³² Hz. Peygamber bu hadisinde sahâbeyi sevmeyi emretmekte, onlara dil uzatmayı yasaklamakta, onlara yapılan her türlü eziyetin kendisine ve Allah'a yapıldığını, böyle kimselerin cezalandırılacağını ifade etmektedir. İşlenildiğinde cezayı gerektiren şeyin haram olduğu ise açıktır.

Ümmetin en faziletli olan ashâb-ı kirâma tâzim ve hürmette bulunmanın Müslümanlara vacip, onlara hakaret ve ta'n etmenin ise haram olduğunu söyleyen İbn Âbidîn, Ehl-i sünnete ait bu görüşten ayrılanların bid'at ehli birer sapık veya kâfir olduklarını ifade etmiştir.³³ Buradan hareketle, Ehl-i sünnete mensup âlimler arasında sahâbeye hakaret etmenin haram olduğu ve bunu yapanın büyük bir cürüm işlediği hususunda ihtilaf bulunmadığı söylenebilir.

3.Sahâbeye Hakaret Edenin İtikadî Durumu

İslâm hukukçularının sahâbeye hakaret eden kimsenin itikadî durumuyla alakalı ittifak ettikleri hususlar bulunduğu gibi ihtilafa düştükleri hususlar da bulunmaktadır. Sahâbeden birine hakaret eden kimsenin fâsık ve bid'atçı olduğunda ittifak eden İslâm hukukçuları, sahâbeye hakaret etmenin mübah olduğuna inananın, bazı Şiilerde olduğu gibi sövünce sevap alacağına veya sahâbenin küfür içerisinde bulduklarına itikat edenin kâfir olacağına da ittifak etmişlerdir.³⁴ Ebû Ya'lâ'dan, fakihlerin sahâbeye hakaret eden kişinin bunu helâl görmesi durumunda kâfir olacağı, helâl görmüyorsa fâsık olacağı görüşünde oldukları nakledilmiştir.³⁵ İbn Teymiyye, Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra çok az sayıda sahâbe hariç diğerlerinin irtidat ettiğini veya tamamının fâsık olduğunu iddia eden kimsenin kâfir olacağından şüphe

³¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *Kitâbü'l-kebâ'ir* (Beyrut: Dâru'n-Nedve el-Cedîde, ts.), 236.

³² Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), "Menâkıb", 59. Tirmizî bu hadisin garîb olduğunu ifade etmiştir.

³³ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz ed-Dimeskî İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm ala ahkâmî şâtimi Hayri'l-Enâm* (Kahire: Dâru'l-Âsâr, 2007), 119.

³⁴ Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî Ali el-Kârî, *Şemmü'l-avâriz fi zemmi'r-Revâfiz* (b.y.: Merkezü'l-Furkân, 2004), 28.

³⁵ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 569.

edilemeyeceğini, çünkü bu durumun Allah'ın onlardan razı olduğunu ifade eden âyetleri yalanlama anlamına geldiğini belirtmiştir.³⁶

İslâm hukukçuları mutlak olarak sahâbeye hakaret etmenin küfrü gerektirip gerektirmediği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kimi böyle bir kimsenin kâfir olduğuna hükmederken kimi fâsık olduğuna hükmetmiştir. Bazısı Kûfe ehlinde olan bir grup fukahanın, sahâbeye hakaret eden kişilerin küfrüne hükmettikleri belirtilmiştir. Bu fakihler arasında Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî (v. 212/827), Ahmed b. Yûnus (v. 227/842), Ebû Bekr b. Hânî (v. 261/874) ve Abdullah b. İdrîs (v. 192/807) bulunmaktadır.³⁷ İmam Ahmed'den nakledilen rivayetlerden onun sahâbeye hakaret eden kimseyi İslâm üzere görmediği anlaşılmaktadır.³⁸ Mâlikî mezhebine mensup âlimler, bir kimsenin sahâbeyi küfürle itham etmesi durumunda kâfir olacağını, bunun dışında insanların birbirlerine sövmelerinde olduğu gibi hakaret etmesi durumunda ise kâfir olmayacağını ifade etmişlerdir.³⁹ Mevsilî (v. 683/1284) *el-İhtiyâr* adlı eserinde sahâbeye hakaret etmenin veya onlara buğzetmenin küfrü gerektirmediğini ancak bunları yapan kimsenin dalalet ehlinde olduğunu söylemiştir.⁴⁰ Sahâbeye onların dinlerine ve adaletlerine zarar gelmeyecek şekilde hakaret edenlerin küfrüne hükmedilemeyeceğini söyleyen İbn Teymiyye, bir kimsenin sahâbenin bazılarını cimrilik, korkaklık, ilminin veya zühdünün azlığı ile vasıflandırmasını buna örnek vermiştir.⁴¹

³⁶ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 586.

³⁷ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 570. Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî'ye, Hz. Ebû Bekir'e hakaret eden kimse hakkında sorulmuş, o da hakaret eden kimsenin kâfir olacağını ifade etmiştir. "Namazı kılınır mı?" sorusuna ise "hayır" cevabını vermiştir. Bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn Hallâl, *Kitâbü's-Sünne* (Riyad: Dâru'r-Râye, 1989), 3/499. Ahmed b. Yûnus ile Ebû Bekr b. Hânî, Râfizî olan bir kimsenin mürted sayılmasından dolayı kestiğinin yenmeyeceğini söylemişlerdir. Bkz. Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrîka*, I, 142; Ebû'l-Kâsım (Ebû'l-Hüseyn) Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr et-Taberî er-Râzî Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* (b.y.:Dâru Taybe, 2003), 7/1546. Abdullah b. İdrîs ise şuf'a hakkının Müslüman için geçerli olduğu gerekçesiyle, Râfizî olan bir kimsenin şuf'a hakkının bulunmadığını belirtmiştir. Bkz. Heytemî, *es-Savâ'iku'l-muhrîka*, 1/142.

³⁸ Bir rivayette İmam Ahmed'e, Hz. Osman'a hakaret eden bir kimse hakkında sorulunca "bu, zındıklıktır" demiştir. Diğer bir rivayette kendisine Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Âişe'ye hakaret eden kimse hakkında sorulmuş o da: "Böyle bir kimseyi İslâm üzere görmem" demiştir. Başka bir rivayette ise sahâbeden birine hakaret eden kimsenin durumu sorulunca "onu İslâm üzere görmem" dediği nakledilmiştir. Hallâl, *Kitâbü's-Sünne*, 3/493.

³⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî el-Mâlikî Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 8/74.

⁴⁰ Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1937), 4/151.

⁴¹ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 586.

İslam hukukçularının sahâbeye hakaret edenin itikadî konumuyla alakalı göz önünde bulundurdıkları hususlardan biri te'vile dayanma durumudur. İbn Âbidîn (v. 1252/1836) sahâbeye yapılan hakaretin fâsid de olsa bir te'vile dayanması durumunda, hakaret eden kişinin tekfir edilemeyeceğini, bu hükümde bütün sahâbenin müsâvî olduğunu söylemiştir.⁴²

İslam hukukçularının sahâbeye hakaret edenin itikadî konumuyla alakalı göz önünde bulundurdıkları hususlardan diğeri kati bir delile muhalefetin söz konusu olup olmamasıdır. Sübkî (v. 756/1355), Şîa ve Havâric'i tekfir eden âlimlerin, onların sahâbenin büyüklerini tekfir etmelerini ve sahâbenin büyüklerinin cennete gireceklerinin kesin olması hususunda Rasûlullah'ı tekzip etmelerini görüşlerine delil olarak getirdiklerini belirtmiştir. Şîa ve Hâricîler'in tekfiri hususunda sunulan delillerin sahih olduğunu ifade eden Sübkî, sahâbeye hakaret eden kimsenin kâfir olmayacağı görüşünde olan âlimlerin, o kimsenin fâsık olduğunda ittifak ettiklerini bildirmiştir.⁴³ Sübkî, sahâbeyi tekfir eden kimsenin kâfir olacağıyla alakalı olarak, dört halifenin cennetlik olduğuna dair hadis bulunduğunu belirttikten sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir kimseyi tekfir etme hakkında şöyle buyurduğunu zikreder: "Bir kimse din kardeşine kâfir derse, bu söz ikisinden birine döner."⁴⁴ Sübkî, buradan hareketle Hz. Peygamber'in cennetle müjdelediği sahâbîyi tekfir eden kimsenin kâfir olacağını söylemiştir.⁴⁵ Çok yönlü bir âlim olan Teftâzânî (v. 792/1390), Hz. Âişe'ye yapılan kazifte olduğu gibi sahâbeye hakarete kati bir delile muhalefet söz konusu olduğunda bunun küfrü gerektirdiğini, sahâbeye hakarete kati bir delile muhalefetin söz konusu olmadığı durumlarda ise bunun bid'at ve fîsk olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶ İbn Âbidîn bir kimsenin tekfiri hususunda şöyle demektedir: "Bir kimse kati bir delile muhalefet ederse bu kimsenin küfrüne hükmedilir. Bu hususta te'vile müsaade edilmez. Kur'an'ın bir âyetinin inkâr edilmesini, peygamberin yalanlanmasını veya İslâm'ın rükünlerinden birinin inkâr edilmesini buna örnek verebiliriz. Ancak Hz. Ali'nin hilâfete daha layık olduğuna inandığından dolayı, onun hakkına engel olan sahâbeye hakaret eden kimsenin ihtiyaten küfrüne hükmolunmaz."⁴⁷ Bid'at ehlinin tekfir edilmemesi hükmünden sahâbenin tamamını tekfir edenlerin istisna edilmesi gerektiğini söyleyen İbn Âbidîn, buna gerekçe olarak sahâbenin tamamının tekfirinde sahâbenin

⁴² İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 126.

⁴³ Ebü'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfî b. Alî b. Temmâm Sübkî, *es-Seyfü'l-meslûl alâ men sebbe'r-Rasûl* (Amman: Dâru'l-Feth, 2000), 424.

⁴⁴ Buhârî, "Edeb", 73; Müslim, "Îmân", 26.

⁴⁵ Sübkî, *Fetâva's-Sübkî* (b.y.: Dâru'l-Meârif, ts.), 2/570-571.

⁴⁶ Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî Teftâzânî, *Şerhu'l-'Akâ'id* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsî'l-Arabî, 2014), 149.

⁴⁷ İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 130.

faziletine ve Allah'ın onlardan razı olduğuna delâlet eden sarîh Kur'ân âyetlerinin ve hadislerin yalanlanması bulunduğunu belirtmiştir.⁴⁸

Fıkıh kitaplarında dört halifeye hakaret eden kimsenin itikadî durumuna ayrıca yer verildiği görülmektedir. Bunda ilk dönem Müslümanlar arasında meydana gelen ihtilaf ve gruplaşmaların etkili olduğu anlaşılmaktadır. Hanefî fıkıh kitaplarından *el-Cevheretü'n-neyyire* adlı eserde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e hakaret ve ta'n eden kimsenin kâfir olacağı belirtilmiştir.⁴⁹ İbn Âbidîn *el-Cevhere'*deki bu ifadelerin kitabın kendisinde yer almadığını ancak bazı nüshaların kenarına not olarak düşüldüğünü belirtmiştir. Ona göre söz konusu eserde sahâbeye hakaret eden kişinin kâfir olacağı görüşüne zıt ifadeler yer almaktadır. Buna örnek olarak "şehâdât" bahsinde geçen şu ifadeyi zikreder: "Selef-i sâlihîne âşikâre hakaret eden kimsenin şahitliği fıskını açık ettiği için kabul edilmez. Selef-i sâlihînden maksat sahâbe ve tâbiîn neslidir."⁵⁰ İbn Âbidîn'e göre ibarede küfrünü değil de fıskını denmesi, sahâbeye hakaret etmenin küfrü gerektirmediğini ifade etmektedir.⁵¹ Şeyhayna hakaret eden kimsenin kâfir olacağına dair görüşün müçtehit fakihlere ait bir görüş olmadığını söyleyen İbn Âbidîn, bu görüşün onlardan sonra gelen kimselere ait olduğunu belirtmiştir. İbn Âbidîn, İbn Münzir'in (v. 318/930) "Hz. Peygamber'den sonra, bir kimseye hakaret eden kimsenin öldürülmesini gerekli gören bir kimseyi bilmiyorum" sözünü görüşüne gerekçe olarak sunar.⁵² O, ayrıca şeyhayna veya sahâbeden herhangi birine hakaret eden kimsenin kâfir olacağına dair görüşün kendisiyle fetva verilemeyecek kadar zayıf bir görüş olduğunu ifade etmiştir.⁵³ İbn Âbidîn, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'e hakaret eden kimsenin kâfir olacağı sözünün, onlara hakaret etmenin helâl görülmesi şeklinde takyit edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ehl-i sünnet âlimlerinin şeyhayna hakaret ve lânet etmenin haramlığında ittifak ettiklerini belirten İbn Âbidîn, bunu helâl sayan kişinin kâfir olacağını ifade etmiştir. Bunun sadece şeyhayna has bir durum olmadığını söyleyen İbn Âbidîn sahâbî olduğu kesin olan bir kimseye hakaret veya lânet etmeyi helâl sayan herkesin bu hükme tâbi olacağını belirtmiştir.⁵⁴

⁴⁸ İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 132.

⁴⁹ Radıyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire* (b.y. Matbaatü'l-Hayriyye, 1905), 2/276.

⁵⁰ Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 2/231.

⁵¹ İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 134.

⁵² İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 125.

⁵³ İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 136.

⁵⁴ İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 133.

Şafî mezhebindeki âlimler arasında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e hakaret eden Râfizîlerin tekfir edilmesi hususunda ihtilaf vardır. Şafî âlimlerin bir kısmı, bu iki sahâbînin imâmeti hakkında ümmetin icmâ etmeleri sebebiyle onlara hakaret eden kimseleri tekfir etmişlerdir. Diğer bir kısmı ise Hz. Peygamber'in bu konudaki hadisinden dolayı fâsık olduklarını söylemişlerdir.⁵⁵

Kâdî Ebû Ya'lâ (v. 458/1066), *el-Mu'temed* isimli eserinde Hz. Osman ve Hz. Ali'den beri olduklarını söyleyen ve kendilerine muhalefet edenleri tekfir eden Hâricîler ile birkaçı hariç sahâbeye hakaret eden Râfizîlerin tekfir edilip edilmeyecekleri meselesini izah etmiştir. İmam Ahmed 'in Hâricîler'in tekfiri hususunda bir yerde tevakkuf ettiğini söyleyen Ebû Ya'lâ, bu tevakkufun Hz. Osman ve Hz. Ali'yi tekfir etmeyen Hâricîlere hamledileceğini söylemiştir. Bu iki sahâbîyi tekfir eden veya onları fâsıklıkla itham eden Hâricîler'in ise kâfir olacağını belirten Kâdî Ebû Ya'lâ, İmam Ahmed' in başka bir yerde Hâricîler'in cenaze namazlarının kılınmayacağını söylemesini görüşüne gerekçe olarak sunar. Râfizîlerin de hüküm bakımından Hâricîler gibi olduğunu ifade eden Ebû Ya'lâ, sahâbeyi tekfir eden veya onları fâsıklıkla itham eden Râfizîlerin tekfir edileceğini ama sahâbeye içtihatla hata izafe edenlerin ise tekfir edilmeyeceklerini söylemiştir.⁵⁶

Hâricîler'in özelliklerinden birinin sahâbeyi tekfir etmeleri olduğunu belirten İbn Hümâm (v. 861/1457), fakihlere ve Ehl-i hadîsin cumhuruna göre bu kimselerin bâğî hükmünde olduklarını, Ehl-i hadîsin bazı âlimlerine göre ise bu kimselerin mürted hükmünde olduklarını söylemiştir.⁵⁷

3.1.Sahâbeye Hakaretin Küfür Olduğunu Söyleyenlerin

Delilleri: Sahâbeye hakaretin kişinin küfrünü gerektirdiğini söyleyen İslam hukukçuları, bunun Kur'an'daki sahâbeyi tezkiye eden, onları öven ve Allah'ın onlardan razı olduğunu bildiren âyetlerin inkârı anlamına geldiğini söylemişlerdir.⁵⁸ Bu âyetlerden biri şöyledir: *"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır."*⁵⁹

⁵⁵ Ebû Alî el-Hüseyin b. Muhammed b. Ahmed Merverrûzî, *et-Ta'lika* (Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafâ el-Bâz, ts.), 2/1031; Sübkî, *es-Seyfü'l-meslûl*, 241.

⁵⁶ Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed b. Halef Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, *el-Mu'temed fi usûli'd-dîn* (Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1986), 267.

⁵⁷ Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010), 6/100.

⁵⁸ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 586.

⁵⁹ et-Tevbe 9/100. Bu konuda zikredilen âyetlerden diğeri şöyledir: *"Müminlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdik kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit*

Sahâbeye hakaretin küfür olduğunu söyleyenlerin getirdikleri diğer bir delil şu âyettir: “İşte bu, onların (sahâbe) Tevrat’ta ve İncil’de anlatılan durumlarıdır: Onlar filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekin gibidirler. Allah kendileri sebebiyle inkârcıları öfkelenmek için onları böyle sağlam ve dirençli kılar.”⁶⁰ Bazı âlimler bu âyeti delil getirerek ashâba karşı kalbinde öfke bulunan kimsenin kâfir olacağını söylemişlerdir.⁶¹ İmam Mâlik’ de ashâba karşı kalbinde gayz olduğu halde sabahlayan kişinin bu âyete muhatap olacağını belirtmiştir.⁶²

Sahâbeye hakaret eden kişinin kâfir olacağını söyleyenler, Hz. Peygamber’in sahâbeyi müminin seveceğini, onlara ancak münafıkların kin besleyeceğini ifade eden hadisleri de delil olarak sunmuşlardır.⁶³ Bu âlimlere göre sahâbeye hakaret eden kişi onlara buğzetme suçundan çok daha fazlasını işlemiş olmaktadır ki böyle biri ancak Allah’a ve ahiret gününe inanmayan bir münafık olabilir.⁶⁴

Sahâbeyi terbiye edenin Rasûlullah (s.a.v.) olmasından dolayı, onlara hakaret etmede, dolaylı yoldan Rasûlullah’ı ayıplama ve ona ezâ bulunduğunu söyleyen bazı âlimler, sahâbeye yapılan ezânın Hz. Peygamber’e yapılmış sayılacağı yönündeki rivayetleri⁶⁵ de göz önünde bulundurarak, Rasûlullah’a yapılan ezânın küfür olduğu, dolayısıyla sahâbeye yapılan ezânın da küfür olduğu sonucuna ulaşmışlardır.⁶⁶

İslâm âlimleri, dini daha sonraki nesillere nakledenler sahâbe-i kirâm olduğu için onlara hakaretin dine ta’n, dinin aslını yıkma ve şeriatı iptal etme anlamına geldiğini söylemişlerdir. Sahâbeden birine noksanlık izâfe eden veya rivayeti hakkında ta’nda bulunan kişinin Allah’ı reddetmiş olacağını ifade eden Kurtubî

olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir.” el-Ahzâb, 33/23.

⁶⁰ el-Feth 48/29.

⁶¹ Hallâl, *Kitâbü’s-Sünne*, 2/437.

⁶² Hallâl, *Kitâbü’s-Sünne*, 2/478.

⁶³ Bu rivayetlerden bazıları şöyledir: “Ensar’ı ancak mümin olan sever ve onlara münafık olandan başkası buğzetmez. Onları seveni Allah sever, onlara buğzedene, Allah buğzeder.” Buhârî, “Fezâilü’s-sahâbe”, 34. “Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kimse ensara buğzetmez.” Müslim, “İmân”, 33. Başka bir rivayette Rasûlullah (s.a.v.) Hz. Ali (r.a.) hakkında şöyle buyurmuştur: “Seni ancak mümin sever ve sana ancak münafık buğzeder.” Tirmizî, “Menâkıb”, 20.

⁶⁴ İbn Teymiyye, *es-Sârimü’l-meslûl*, 581.

⁶⁵ Söz konusu rivayetlerden biri için bkz. Tirmizî, “Menâkıb”, 59.

⁶⁶ İbn Teymiyye, *es-Sârimü’l-meslûl*, 580.

(v. 671/1273), sahâbeyi öven, onların doğruluklarını ve felaha erdiklerini ifade eden âyetleri görüşüne delil olarak getirmiştir.⁶⁷

3.2.Sahâbeye Hakaretin Küfür Olmadığını Söyleyenlerin Delilleri:

Sahâbeye hakaretin kişinin küfrünü gerektirmediğini söyleyen İslâm hukukçuları da görüşlerine delil getirmişlerdir. Onlardan biri olan Ali el-Kârî (v. 1014/1605) delillerin asıllarının kitap, sünnet ve icmâ olduğunu, sahâbeye hakaret edenin kâfir olacağına dair bir ibarenin ne kitapta ne de icmâ da yer olmadığını söylemiştir. Geriye konuyla alakalı hadislerin kaldığını ifade eden Ali el-Kârî, bu hadislerin âhâd ve delâletlerinin zannî olduğunu, bundan dolayı da fakihlerin sahâbeye hakaret eden Râfizîleri küfürle itham etmediklerini belirtmiştir.⁶⁸

Sahâbeye hakaretin küfür olmadığını söyleyen İslâm hukukçuları Hz. Ali'nin kendisine hakaret eden kimseyi tekfir etmemesini görüşlerine delil olarak zikretmişlerdir.⁶⁹

Bazı İslâm hukukçularının sahâbeye hakaret edenin şahitliğini kabul etmemelerinin sebebini onların fışkılarıyla açıklamaları sahâbeye hakaret edenin kâfir olmadığına delalet etmektedir.⁷⁰

Buraya kadar nakledilen görüş ve delilleri değerlendirecek olursak, Allah'ın sahâbeden razı olduğunu ve cennetlik olduklarını ortaya koyan âyetlerin inkârı söz konusu olduğu için, onların tamamını tekfir etmenin küfür olduğu söylenebilir. Aynı şekilde fâsid de olsa bir te'vile dayanmaksızın sahâbeye hakaret etmenin mübah olduğuna veya onlara hakaret ederek sevap kazanılacağına inanmanın küfür olduğu ifade edilebilir. Bu gibi durumların dışında sahâbeden birine hakaret etmenin kişinin küfrünü gerektirmediği anlaşılmaktadır. Zira sahâbeden birine hakaret etmemek imanın bir şartı değil, kişinin imanının gereğidir. Ayrıca bir kimsenin küfrüne dair doksan dokuz, Müslümanlığına dair ise bir delil bulunması durumunda müftünün o bir delille

⁶⁷ Kurtubî'nin görüşüne delil olarak getirdiği âyetlerden ikisi şöyledir: "O ağacın altında sana yeminle bağlılık söz verirlerken bu müminlerden Allah razı olmuştur; onların gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur ve güven vermiş, pek yakın bir fetihle ve elde edecekleri birçok ganimetle de kendilerini ödüllendirmiştir. Allah izzet ve hikmet sahibidir." el-Feth 48/18-19. "O, Allah'ın elçisi Muhammed'dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah'ın lütuf ve rızasına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün..." el-Feth 48/29. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısıriyye, 1964), 16/297.

⁶⁸ Ali el-Kârî, *Şemmü'l-avâriz*, 33.

⁶⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/151.

⁷⁰ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî Mergînânî, *el-Hidâye* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 3/123; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhîrî Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 6/359; Ebû Muhammed Muvaffaküddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni* (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1984), 10/146.

amel etmesi gerektiği hususu sahâbeye hakaret eden kimse hakkında da uygulanabilir.⁷¹

4.Sahâbeye Hakaretin Cezası

Görüşleri etrafında Münziriyeye adıyla bir mezhep oluşan müçtehit İbn Münzir (v. 318/930), Hz. Peygamber'den (s.a.v.) başka bir kimseye hakareti sebebiyle, hakaret eden kişinin öldürülmesi gerektiğini söyleyen birini bilmiyorum demiştir.⁷²

Kâdî İyâz (v. 544/1149) Mâlikî mezhebinde sahâbeye hakaret eden hakkında meşhur olan görüşün verilecek ceza için içtihat etmek ve acı verecek şekilde dövüp terbiye etmek olduğunu ifade etmiştir.⁷³ İmam Mâlik'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'e hakaret eden öldürülür, onun ashâbına hakaret eden ise dövülerek terbiye edilir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ashâbından birine, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muâviye ve Hz. Amr b. Âs'a hakaret edip onlar dalâlet ve küfür içindeydiler diyen kişi öldürülür. Şayet onlara bunun dışında, insanlar arasında olan sövüşme gibi hakaret ederse, o zaman şiddetli bir şekilde tenkil edilir."⁷⁴ Kâdî İyâz, Mâlikî âlimlerinden İbn Habîb'in (v. 238/853) şöyle dediğini nakletmiştir: "Şîa'dan kim aşırı derecede Hz. Osman'a buğzeder, ondan beri olduğunu söylerse, şiddetli bir şekilde cezalandırılıp terbiye edilir. Kim buna Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e olan buğzunu ilave ederse, cezası daha şiddetli olur. Kendisine tekrar tekrar sopa atılır. Ölünceye kadar zindanda bırakılır. Bu hususta ancak Hz. Peygamber'e hakaret eden öldürülür."⁷⁵ Sahnûn'dan (v. 240/854) sahâbeyi tekfir edenin cezasıyla alakalı iki farklı görüş nakletmiştir. Birinci görüşe göre sahâbeden birini tekfir eden kişiye şiddetli bir şekilde sopa atılır.⁷⁶ İkinci görüşe göre ise sahâbe arasında ayrıma gidildiği görülmektedir; buna göre, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali hakkında konuşup onların dalâlet ve küfür içerisinde olduğunu söyleyen kişi öldürülür, bunların dışındaki sahâbeden birine hakaret eden ise şiddetli şekilde cezalandırılır.⁷⁷

Abdullah'ın babasından naklettiğine göre o, sahâbeye hakaret eden kimseye ölüm cezası vermekten korktuğunu, bu kimsenin dövüleceğini ifade etmiştir.

⁷¹ Ali el-Kârî, *Şemmü'l-avâriz*, 34.

⁷² İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 569.

⁷³ Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî Kâdî İyâz, *eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988), 2/308.

⁷⁴ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 2/308.

⁷⁵ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 2/309.

⁷⁶ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 2/309.

⁷⁷ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrahmân el-Mısırî Karâfî, *ez-Zahîre* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 12/22.

İmâm Ahmed'den nakledildiğine göre Hz. Peygamber'den sonra ümmetin en hayırlısı sırasıyla dört halife, dört halifeden sonra ise diğer ashâb-ı kirâmdır. Dolayısıyla hiç kimsenin onları ta'n etmesi câiz olmadığından devlet başkanının böyle kimseleri te'dib etmesi ve cezalandırması gerekir. İdareci öncelikle onları tövbeye davet eder; tövbe ederlerse kabul eder, tövbe etmezlerse tövbe edinceye veya ölünceye kadar hapsedmek suretiyle onları cezalandırır. Yöneticinin onları affetme yetkisi ise bulunmamaktadır.⁷⁸ Ahmed b. Hanbel'in sahâbeden birine hakaret eden kimsenin şiddetli bir şekilde dövüleceği görüşünde olduğunu, hakaret eden kimsenin katli hususunda ise tevakkuf ettiğini bildiren⁷⁹ İbn Teymiyye, cimrilik ve korkaklıkla vasıflandırma örneklerinde olduğu gibi sahâbeye onların dinlerine ve adaletlerine zarar gelmeyecek şekilde hakaret edenlerin te'dib ve ta'zîri hak etiklerini belirtmiştir. Sahâbeye mutlak manada lânet eden ve onlar hakkında kabih ifadeler kullanan kimsenin durumunda ise ihtilaf edildiğini söylemiştir.⁸⁰

Bir kısmı Kûfe ehlinden olan bir grup fukaha, sahâbeye hakaret eden kişinin öldürüleceği görüşündedir.⁸¹ Ali el-Kârî' de Hanefî mezhebi âlimlerine göre, sahâbeye hakaret eden kimsenin fesadını gidermek için siyaseten öldürülebileceğini belirtmiştir.⁸² Ebû Bekir el-Haddâd (v. 800/1398) ise *el-Cevheretü'n-neyyire* adlı eserinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e hakaret eden kimsenin öldürülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu eserde Ebü'l-Leys Semerkandî (v. 373/983) ve Sadrü's-Şehîd'e (v. 536/1141) göre bu kimsenin daha sonra tövbe etmesi ve Müslüman olması durumunda bunun kendisinden kabul edilmeyeceği söylenmiştir.⁸³ Devlet başkanının sahâbeye hakaret eden kimselere ta'zîr cezası verebileceğini belirten İbn Âbidîn, bundan dolayı sahâbeye hakaret eden kişinin öldürüleceğini söyleyen âlimlerin bununla siyaseten katli kastetmiş olabileceklerini ifade etmiştir.⁸⁴

Sahâbeyi müdafaa maksadıyla *Gayretü'l-İmani'l-Celî li Ebî Bekrin ve Umera ve Usmâne ve Alî* isimli bir risale yazan Sübkî (v. 756/1355), bu eseri kaleme almasına sebep olarak Emevî Camii'nde iken yaşadığı bir olayı nakleder. Buna göre, öğle namazını kılmakta olan cemaatin saflarını yaran ve Muhammed ailesine zulmeden kimseye Allah lânet etsin sözünü tekrarlayan bir kimsenin kendisine getirildiğini söyler. Getirilen kişiye Muhammed ailesine zulmeden kimsenin kim olduğunu sorduğunu, onun da Ebû Bekir cevabını verdiğini,

⁷⁸ Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Bağdâdî İbn Ebî Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 1/30.

⁷⁹ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 567.

⁸⁰ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 586.

⁸¹ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 570.

⁸² Ali el-Kârî, *Şemmü'l-avâriz fi zemmi'r-Revâfiz*, (b.y.: Merkezü'l-Furkân, 2004), 28.

⁸³ Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire*, 2/276.

⁸⁴ İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vülâti ve'l-hükkâm*, 136.

bunun üzerine hapsedilmesini emrettiğini aktarır. Daha sonra Mâlikî mezhebine mensup bir hâkimin bu kişiyi alarak dövmesine rağmen onun söylediklerinde ısrar ettiğini belirten Sübkî, o kimsenin sözleri arasında Ebû Bekir'in Allah'ın düşmanı olduğu, hak üzere ölmediği, Fâtıma'ya miras hususunda zulmettiği, mirastan onu menetmek suretiyle Hz. Peygamber'i yalanladığı gibi bir takım iftiraların bulunduğunu ifade eder. Bunun üzerine hâkimin kendisini aynı gün ve başka bir gün tekrar dövdüğünü ve ertesi gün muhakeme olunduğunu, neticede ölümüne hükmedildiğini ve öldürüldüğünü aktarır. Sübkî de bu kimsenin hakareti sebebiyle kâfir olduğunu ve tövbe etmediğinden dolayı da öldürülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁵

İslam hukukçularından sahâbeye hakaret edenin öldürüleceği görüşünü benimseyenlerin en önemli gerekçelerinden biri, onlara hakaret eden kimsenin kâfir olacağını kabul etmeleridir. Buna göre, sahabeye hakaret eden kişi mürted olmakta, mürtedin cezası ise ölüm olduğu için, sahâbeye hakaret eden kimsenin cezası da ölüm olmaktadır. Bundan dolayı sahâbeye hakaret edenin kâfir olacağına ve öldürülmesi gerekeceğine dair delilleri bir arada zikretmişlerdir.⁸⁶

Sahâbeye hakaret eden kimsenin öldürülmesi gerektiği görüşünde olanlar "onları seven beni sevdiğinden sever, onlara buğzeden bana buğzettiğinden buğzeder. Onlara eziyet eden bana eziyet etmiş, bana eziyet eden Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edeni de Allah'ın cezalandırması yakındır"⁸⁷ rivayetini delil getirmişlerdir. Onlara göre Hz. Peygamber'e eziyet etmek öldürülmeyi gerektirir. Sahâbeye hakaret Hz. Peygamber'e eziyet verdiğine göre sahâbeye hakaret eden de öldürülür.⁸⁸

Bu konuda getirilen diğer bir delil de Hz. Ali'den gelen şu rivayettir: "İleride bir topluluk ortaya çıkacaktır ki onlar bizi sevdiklerini iddia ederler. Fakat gerçek böyle değildir. Bunun alameti ise onların Ebû Bekir ve Ömer'e sövmeleridir. Onlara yetişerseniz onları öldürün. Çünkü onlar müşriklerdir."⁸⁹ Hz. Ali'ye nisbet edilen bu sözü, onun kendiliğinden söylemesi mümkün değildir. Zira hadiste gelecekte ortaya çıkacak bir topluluktan bahsedilmektedir. Ayrıca hadis kaynaklarında, buradaki sözün Hz. Peygamber'e nisbet edileni de bulunmaktadır.⁹⁰ Burada, ortaya çıkacak

⁸⁵ Sübkî, *Fetâva's-Sübkî*, (b.y.: Dâru'l-Meârif, ts.), 2/571.

⁸⁶ Örnek olarak bkz. İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 579.

⁸⁷ Tirmizî, Menâkıb 59. Tirmizî bu hadisin garîb olduğunu ifade etmiştir.

⁸⁸ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 580.

⁸⁹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-Sahâbe* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 1/441.

⁹⁰ Hadisin merfû rivayeti için bkz. Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî İbn Ebî Âsım, *Kitâbü's-Sünne* (Beirut: Mektebü'l-İslâmî, 1980), 2/474.

topluluğun özelliklerinden birinin sahâbeye hakaret etmeleri olduğu ve öldürülmeleri gerektiği açıkça ifade edilmektedir.

Bu rivayetin sahâbeye hakaret edenin öldürülmesi gerektiğine delil olarak getirilmesinin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Hadisin İbn Ebî Âsım'daki rivayetine baktığımızda Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e onların alametini sorduğunu, Hz. Peygamber'in de ona, "seni sende bulunmayan bir takım özelliklerle överler ve ashabıma söverler" dediğini görmekteyiz. Ayrıca öldürülme emrinin gerekçesi müşrik olmalarıyla irtibatlandırılmıştır. Buradan anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber'in öldürülmelerini emrettiği bu kişiler, sahâbeye hakaretleri sebebiyle değil, Hz. Ali'ye ilahlık atfetmeleri nedeniyle müşrik konumuna düşmelerinden dolayı öldürülmelerinin emredildiği anlaşılmaktadır.

Diğer bir rivayete göre Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e buğz eden bir kişinin haberi Hz. Ali'ye ulaştığında o, bu kişiyi öldürmek istedi. Kendisine: "İnsanları Ehl-i beyti yani sizi sevmeye davet eden bir adamı mı öldürüyorsun?" diye sorulunca: "Bu kişi bir daha ebediyen benimle aynı yerde bir arada oturmasın" şeklinde cevap verdi.⁹¹ Sahâbeye hakaret edenin öldürülmesi görüşünü benimseyenlere göre Hz. Ali'nin bu kişiyi öldürmek istemesi, onun böyle birini öldürmenin helal olduğuna inandığını göstermektedir. Onlara göre Hz. Ali'nin bu kişiyi öldürmemesinin sebebi ise fitne çıkmasından endişe etmesidir.⁹²

Saîd b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan nakledilen şu rivayet de bu konuda getirilen delillerden biridir. O, şöyle demiştir: Babama: "Sana, Ebû Bekir'e hakaret eden bir kimse getirilse ne yaparsın?" diye sordum. O da: "Boynunu vururum" dedi. "Ömer'e hakaret eden kimse hakkında ne dersin?" diye sordum. "Boynunu vururum" dedi.⁹³ Abdurrahman b. Ebzâ Hz. Peygamber'in ashâbındandır. Efendisi ve Hz. Ömer'in Mekke valisi olan Nâfi b. Abdülhâris, halife ile görüşmeye giderken onu yerine vekil bırakmıştır. Hz. Ömer, Nâfi'ye bu tercihin sebebini sorunca o: "Mekke halkı içinde Kur'an'ı en iyi okuyan ve ilâhî emirleri en iyi bilen odur" diye cevap vermiştir.⁹⁴

Hz. Ömer'den rivayet edildiğine göre oğlu Ubeydullah, Mikdâd b. Esved'e sövünce, dilini kesmeyi istedi. Ashâb-ı kirâm bu hususu bağışlamasını ıstırham edince şöyle dedi: "Bırakın beni onun dilini keseyim ki, bundan sonra

⁹¹ Ebü'l-Kâsım (Ebü'l-Hüseyn) Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr et-Taberî er-Râzî Lâlekââ, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a* (b.y.: Dâru Taybe, 2003), 7/1339.

⁹² İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 584.

⁹³ Lâlekââ, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne*, 7/1339.

⁹⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006), 4/302.

Peygamber'in ashâbına kimse hakaret etmesin."⁹⁵ Bu hadis de sahâbeye hakaret eden kimsenin öldürülmesine dair getirilen delillerdendir. Onlara göre Hz. Ömer'in, oğlunun dilini kesmemesinin sebebi Mikdâd'ın (r.a.) Ubeydullah'ı affetmesi veya sahâbenin araya girmesidir. Bu rivayet kanaatimize göre hakaret edenin öldürülmeyeceğine delildir. Zira sahâbeye hakaret edenin öldürülmesi gerekseydi Hz. Ömer bu hükmü uygulardı.

İslâm hukukçularından sahâbeye hakaret eden kimsenin öldürülmeyeceği görüşünde olanlar da bu hususta bazı deliller sunmuşlardır. Onlara göre Allah, kendisine ve Rasûlüne eziyet edenlerle müminlere eziyet edenlerin arasını temyiz etmiştir. Allah ve Rasûlüne eziyet edenlere dünya ve âhirette lânet ettiğini ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırladığını⁹⁶ bildirmiş, müminlere eziyet edenlerin ise bir bühtan ve apaçık bir günah yüklediklerini⁹⁷ ifade etmiştir. Onlar sahâbeye âyetin genel çerçevesi içerisinde değerlendirerek bu bühtan ve günahın bir cezayı gerektirdiğini ancak bunun ölüm cezası olmadığını ifade etmişlerdir.⁹⁸

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre bir adam Hz. Peygamber'in yanında Ebû Bekir'e sövüyor, o ise susuyordu. Adam susup Ebû Bekir adama karşılık verince Hz. Peygamber ayağa kalktı. Ebû Bekir hemen ona yetişerek: "Ey Allah'ın Rasûlü o bana söverken oturuyordunuz. Ben ona karşılık verince kalktınız" deyince Hz. Peygamber: "Bir melek ona karşılık veriyor ve yalan söylüyorsun diyordu. Sen ona karşılık verince şeytan geldi ben de orada oturmayı kerih gördüm" dedi.⁹⁹ Bu rivayette Hz. Peygamber'in sahâbeden olan Ebû Bekir'e hakaret eden kişiye bırakın ölüm cezasını herhangi bir ceza uygulamadığı görülmektedir. Buradan sahâbeye hakaret eden kişinin cezasının ölüm olmadığı anlaşılmaktadır.

Ebû Berze'den nakledildiğine göre bir adam Ebû Bekir'e sövdü. Ben (Ebû Berze) de Ebû Bekir'e şöyle dedim: "Ey Allah'ın Rasûlünün halifesi! Müsaade et onun boynunu vurayım." Bunun üzerine Ebû Bekir: "Hayır! Vallahi Peygamber'den (s.a.v.) sonra hiçbir kimse için bu durum söz konusu değildir" dedi.¹⁰⁰ Hz. Ebû Bekir (r.a.) burada Hz. Peygamber'den (s.a.v.) başka hiçbir

⁹⁵ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *Müsnedü'l-Fârûk* (b.y.: Dâru'l-Vefa, 1991), 1/339.

⁹⁶ el-Ahzâb 33/57.

⁹⁷ el-Ahzâb 33/58.

⁹⁸ İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 578.

⁹⁹ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.), 7/189.

¹⁰⁰ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* (Dımeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984), 1/84.

kimse için, kendisine hakaret edilmesi sebebiyle, hakaret edenin öldürülemeyeceğini ifade etmiştir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Müslümanın kanı ancak üç şeyden birisi ile helâl olur. Evlinin zina etmesiyle, haksız yere cana kıymasıyla, dinini terk edip İslâm toplumundan ayrılmasıyla.”¹⁰¹ Hadis hasır ifade edecek şekilde söylenmiştir.¹⁰² Bunun anlamı Müslüman bir kimsenin kanının sadece bu üç sebepten dolayı helâl sayılacağıdır. Peygamberlerin dışında insanlara yapılan mutlak hakaret küfrü gerektirmez. Zira Hiz. Peygamber zamanında da sahâbenin bir kısmı bir kısmına sövmek suretiyle hakaret etmiştir. Ancak hiçbir hakareti sebebiyle küfürle itham edilmemiştir.¹⁰³ Bu sebeple sahâbeye hakaret insanların birbirine sövmesi şeklinde ise bunun cezasının ölüm olmadığı buradan anlaşılmaktadır.

Rivayet olunduğuna göre Ömer bin Abdülaziz’e Hiz. Osman’a dil uzatan bir adam getirildi. “Ona neden sövdün?” dedi. Adam: “Ona buğz ediyorum” dedi. “Her buğz ettiğin adama söver misin?” dedi sonra ona otuz sopa vurulmasını emretti.”¹⁰⁴ Burada Ömer b. Abdülaziz’in Hiz. Osman’a hakaret eden kişiye sopa cezası uyguladığı görülmektedir. Bu rivayet sahâbeye hakaretin cezasının ölüm olmadığını göstermektedir.

4.1. Hiz. Âişe’ye ve Hiz. Peygamber’in Diğer Eşlerine Hakaretin Cezası:

İslâm âlimlerinin görüşlerine yer vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz. İslâm âlimleri Hiz. Âişe’ye zina isnat etmek suretiyle hakaret eden kimsenin kâfir olacağı hususunda ittifak etmişlerdir.¹⁰⁵ İmam Mâlik’ten (v. 179/795) Hiz. Ebû Bekir ve Hiz. Ömer’e hakaret eden kişiye celde vurulacağı, Hiz. Âişe’ye hakaret edenin ise öldürüleceği nakledilmiştir. Kendisine niçin Hiz. Âişe’ye hakaret edenin öldürüleceği sorulduğunda, Allah’ın (c.c.) Hiz. Âişe hakkında “Eğer inanıyorsanız, bu gibi şeylere bir daha ebediyen dönmemeniz için Allah size öğüt veriyor”¹⁰⁶ buyurduğunu, dolayısıyla ona zina iftirasında bulunanın Kur’an’a muhalefet etmiş olacağını, Kur’an’a muhalefet eden kimsenin ise öldürüleceğini söylemiştir.¹⁰⁷ İbn Hazm’ da (v. 456/1064) İmam Mâlik’in bu sözünün doğru olduğunu, Hiz. Âişe hakkında söylenen sözün iftira olduğuna

¹⁰¹ Buhârî, “Diyât”, 5; Müslim, “Kasame”, 6.

¹⁰² Ali el-Kârî, *Şemmü’l-avâriz*, 29.

¹⁰³ İbn Teymiyye, *es-Sârimü’l-meslûl*, 579.

¹⁰⁴ Lâlekâî, *Şerhu usûli i’ tikâdi Ehli’s-sünne*, 7/1337; Sübkî, *es-Seyfü’l-meslûl*, 422.

¹⁰⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim* (Beyrut: Dâru İhyâ’it-Türâsi’l-Arabî, 1972), 17/117.

¹⁰⁶ en-Nûr 24/17.

¹⁰⁷ Ebû’l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillâh b. Muhammed Cevherî, *Müsnedü’l-Muvatta’* (Beyrut: Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 1997), 112.

dair âyet bulunduğundan bunun Allah'ı yalanlama anlamına geleceğini söylemiştir.¹⁰⁸

Kâdî İyâz, Ebû Bekr et-Tayyib el-Bâkillânî'nin (v. 403 /1013) şöyle dediğini nakleder: "Allah (c.c.) münafıkların Hz. Âişe'ye isnat ettikleri hususu zikrederek şöyle buyurmuştur: "Bu iftirayı işittiğiniz vakit, "Böyle sözleri ağzımıza almamız bize yaraşmaz. Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım! Bu çok büyük bir iftiradır" deseydiniz ya!"¹⁰⁹ Allah'ın (c.c.) kendi zatına isnat edilen kötülüğü (Allah'a çocuk isnat edilmesi) kendi nefsinden tenzih ettiği gibi, Hz. Âişe'ye atılan iftiradan onu beri kılmak için kendi zatını tenzih etmiştir."¹¹⁰ Kâdî İyâz, Bâkillânî'nin bu sözünün İmam Mâlik'in Hz. Âişe'ye hakaret eden kimsenin öldürülmesi hakkındaki sözünü teyit ettiğini belirttikten sonra bunun anlamının şu olabileceğini söylemiştir: "Allah kendi zatına hakaret edenin suçunu büyük kıldığı gibi, Âişe'ye olan hakaretin (iftiranın) günahını da büyük kılmıştır. Âişe'ye hakareti peygamberine hakaret, peygamberine hakaret etmeyi ise kendisine hakaret etmekle eşit tutmuş, ona yapılan ezâyı kendisine itaatsizlik saymıştır. Allah'a hakaret eden kimsenin cezası ölüm olduğuna göre peygamberine ezâ eden kimsenin cezası da ölümdür."¹¹¹

Fetâva'l-Hindiyye 'de bildirildiğine göre Hz. Âişe'ye zina iftirasında bulunan kimse kâfir olur. Hz. Peygamber'in diğer eşlerine kazfte bulunan kimse ise kâfir olmasa da lâneti hak eder.¹¹² İbn Âbidîn, beraatına dair âyet nazil olmadan önce Hz. Âişe'ye kazfte bulunmanın kişinin küfrünü gerektirmeyeceğini, bundan dolayı İfk Hadisesi 'ne karışan Hassan ve Mistah 'ın (r.a.) küfrüne hükmolunamayacağını, ancak ilgili âyetlerin nüzulünden sonra Hz. Âişe'ye kazfte bulunmanın ise kişinin küfrünü gerektireceğini söylemiştir.¹¹³

İmam Nevevî (v. 676/1277) Hz. Âişe'nin kendisine isnat edilen iftiradan beri olduğunun Kur'an nassıyla sabit olmasından dolayı, bu konuda şüphesi bulunanın kâfir olacağı hususunda icmâ bulunduğunu belirtmiştir.¹¹⁴ İbn Kesîr' de (v. 774/1373) ilgili âyetleri tefsir ederken İmam Nevevî'nin sözüne benzer ifadeler kullanmıştır.¹¹⁵

¹⁰⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî İbn Hazm, *el-Muhallâ* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 12/440.

¹⁰⁹ en-Nûr 24/16.

¹¹⁰ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 2/309.

¹¹¹ Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 2/309.

¹¹² Heyet, *el-Fetâva'l-Hindiyye* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1892), 2/264.

¹¹³ İbn Âbidîn, *Tenbîhu'l-vü'lâti ve'l-hükkâm*, 127.

¹¹⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, 17/117.

¹¹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 6/30.

Âlimler, Hz. Âişe'ye iftira etmek suretiyle hakaret eden kimsenin kâfir olacağı hükmünü Hz. Âişe'nin beraatına Kur'an'ın şahitlik etmesinden dolayı ona iftira edenin Kur'an'ı yalanlamış olmasıyla,¹¹⁶ Hz. Âişe'ye yapılan bu iftirada vefat edinceye kadar onu nikâhında tutmaya devam etmesinden dolayı Hz. Peygamber'in de değerinin düşürülmesiyle gerekçelendirmişlerdir. Zira Cenâb-ı Hak Kur'an'da şöyle buyurmuştur: *"Kötü kadınlar, kötü erkekler; kötü erkekler de kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkekler, temiz erkekler de temiz kadınlara layıktır. O temiz olanlar iftiracıların söyledikleri şeylerden uzaktırlar. Onlar için bir bağışlanma ve bolca verilmiş iyi bir rızık vardır."*¹¹⁷ İslâm âlimleri, Hz. Âişe'ye iftiranın dışındaki bir şeyle hakaret edilmesi durumunda bu meselenin hükmünün sahâbeye hakaret etmenin hükmüyle aynı olduğunu söylemişlerdir. Zira Hz. Âişe müminlerin annesi olduğundan sahâbe kavramına dâhildir. Sahâbeye hakaret etmenin haramlığına delâlet eden âyet ve hadisler onun için de geçerlidir.¹¹⁸

Hz. Âişe'ye hakaret eden kimselerin öldürüldüğüne dair rivayetler de bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birini Kâdî Ebü's-Sâib şöyle anlatır: *"Bir gün Taberistan'da Hasan b. Zeyd ed-Dâî'nin huzurunda idim. Kendisi yünden elbise giyer, iyiliği emreder, kötülükten nehyederdi. Her sene Medînetüsselâm'a (Bağdat) yirmi bin dinar gönderir, bu paralar sahâbe çocuklarına dağıtırdı. Yanındakilerden biri Hz. Âişe (r.a.) hakkında kötü sözler söyledi. Hasan bin Zeyd hizmetçisine: "Oğlum, şunun boynunu vur!" dedi. Oradaki Hz. Ali yanlıları: "Bu, bizim taraftarlarımızdandır!" dediler. Hasan bin Zeyd: "Bundan Allah'a sığınırım. Bu adam Peygamber'e (s.a.v) ta'n etti. Cenâb-ı Hak: "Kötü kadınlar kötü erkekler, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkekler, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır" buyuruyor."*¹¹⁹ Eğer Hz. Âişe (r.a) onun dediği gibi kötü ise, Hz. Peygamber'in de kötü olması gerekir. O adam kâfirdir, boynunu vurun!" dedi ve ben oradayken boynunu vurdular.¹²⁰

Diğer bir rivayete göre Hasan bin Zeyd'in kardeşi Muhammed'in yanına Irak'tan bir adam gelmişti. Adam, Hz. Aşie (r.a) hakkında kötü konuştu. Muhammed b. Zeyd kalkıp eline bir sopa aldı ve adamın kafasına vurarak onu öldürdü. Yanındakiler: *"Bu adam bizim taraftarlarımızdan ve atalarımızın neslindendi!"* dediler. Muhammed : *"O benim en muhterem ceddime hakaret etti. Kim ceddime hakaret ederse ölümü hak eder!"* dedi.¹²¹

¹¹⁶ Yâsîn Halîfe, *İclâü'l-hakîkati fi sîreti Âişe* (Zahrân: Müessesetü'd-Düreri's-Seniyye, 2011), 205-207.

¹¹⁷ en-Nûr 24/26.

¹¹⁸ Halîfe, *İclâü'l-hakîkati fi sîreti Âişe*, 205-207.

¹¹⁹ en-Nûr 24/26.

¹²⁰ Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne*, 7/1345.

¹²¹ Lâlekâî, *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne*, 7/1346.

Kâdî İyâz, Hz. Peygamber'in Hz. Âişe dışındaki eşlerinden birisine hakaret edilmesinin hükmü hakkında iki görüş bulunduğunu belirtmiştir. Birinci görüşe göre o kimse öldürülür. Zira Peygamber'in helâline hakaret etmekle, Hz. Peygamber'e hakaret edilmiş olur. İkinci görüşe göre ise diğer sahâbeye hakaret eden kimseye uygulandığı gibi o kimseye de değnek cezası uygulanır.¹²² İbn Kesîr ve İbn Teymiyye bu iki görüşten daha sahih olanın diğer eşlere yapılan kazfin hükmünün Hz. Âişe'ye yapılan kazfin hükmüyle aynı olduğunu, çünkü onlara yapılan kazfin neticede Rasûlullah'a leke getireceğini ifade etmişlerdir.¹²³

İbn Abbas *"İffetli ve (haklarında uydurulan kötülüklerden) habersiz mü'min kadınlara zina isnat edenler, gerçekten dünya ve âhirette lânetlenmişlerdir."*¹²⁴ âyetinin Hz. Peygamber'in eşleriyle alakalı olduğunu ve onlara iftira edenler için tövbe olmadığını söylemiştir. Daha sonra *"Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir. Ancak tövbe edip bundan sonra ıslah olanlar müstesna. Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*¹²⁵ âyetini okuyan İbn Abbas bu kimseler için ise tövbe imkânının olduğunu belirtmiştir.¹²⁶ İbn Abbas'ın bu sözünden, ona göre Hz. Peygamber'in diğer eşlerine yapılan kazfin hükmünün Hz. Âişe'ye yapılan kazfin hükmüyle aynı olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Hz. Peygamber'e iman etmiş, onun sohbetinde bulunmuş, İslâm'ın yayılması için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek mallarıyla ve canlarıyla mücadele etmiş sahâbeye saygı göstermek, onları rencide edecek sözlerden ve davranışlardan uzak durmak gerekir. Bununla birlikte İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren özellikle imâmet tartışmaları neticesinde ortaya çıkan bazı fırkaların sahâbeye dil uzattıkları görülmektedir. Râfizîlerin Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Âişe'ye, Hâricîler'in ise Hz. Ali'ye yönelik yaptıkları hakaretler buna örnek verilebilir. İslâm'ın kurucu nesli olan sahâbeye yönelik olarak yapılan hakaretlerin cezasını ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçları maddeler halinde şöyle sıralamak mümkündür:

¹²² Kâdî İyâz, *eş-Şifâ*, 2/311.

¹²³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 6/30; İbn Teymiyye, *es-Sârimü'l-meslûl*, 567.

¹²⁴ en-Nûr 24/4-5.

¹²⁵ en-Nûr 24/26.

¹²⁶ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 17/228.

1-Ehl-i sünnete mensup İslâm âlimleri sahâbeye hakaretin haram olduğu, hakaret edenin büyük bir suç işlediğinde ittifak etmişlerdir.

2-Sahâbeye hakaretin küfrü gerektirip gerektirmemesinde ihtilaf eden İslâm hukukçularının bir kısmına göre sahâbeye hakaret eden kişi kâfir olurken, diğer bir kısmına göre ise böyle bir kişi fâsık olur. Bu çalışmayla sahâbeye yapılan hakaretlerin bazısının kişinin küfrünü gerektirdiği, bazılarının ise kişinin küfrünü değil fıskını gerektirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sahâbeye hakaretin kişinin küfrünü gerektirdiği durumlar şunlardır:

a) Hakaret sahâbenin tamamını küfürle itham etmek şeklindeyse

b) Hakaret fasit de olsa bir te'vile dayanmıyorsa

c) Sahâbeye hakaret etmenin mübah olduğuna veya hakaret edince sevap alınacağına inanılıyorsa

Sahâbeye hakaretin kişinin fıskını gerektirdiği durum ise şundan ibarettir:

a) Sahâbeye hakaret insanların birbirine sövmelerinde olduğu gibi onların sahâbe olmalarına yönelik olmayıp insani özelliklerine yönelik olması durumu

3-Yapılan araştırma neticesinde sahâbeye hakaret edenin kâfir olup olmayacağıyla alakalı ihtilafın kişiye verilecek cezayı etkilediği görülmüştür. İslâm hukukçuları sahâbeye hakaret eden kimse için dayak, hapis ve ölüm gibi değişik cezalar öngörmüşlerdir. Sahâbeye hakaret edenin kâfir olacağını söyleyen İslâm hukukçularına göre böyle birinin cezası ölümdür. Sahâbeye hakaret edenin kâfir olmayacağı görüşünde olan İslâm hukukçuları ise böyle bir kişiye dayak veya hapis cezası verilebileceğini söylemişlerdir. İslâm hukukunda sahâbeye hakaret eden için farklı cezaların öngörülmüş olmasından, cezanın takdir yetkisinin devlete bırakıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

4-İslam hukukunda farklı görüş bulunmakla beraber, sahâbeye hakaret edenin tövbe etmesi durumunda tövbesi kabul edilir.

5-Yapılan incelemeye göre Hz. Âişe'ye zina isnat etmek suretiyle hakaret eden kimsenin kâfir olacağı, hakaretin iftiranın dışındaki bir şeyle olması durumunda bu meselenin hükmünün diğer sahâbeye hakaret etmekle aynı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hz. Peygamber'in diğer eşlerine yapılan hakaret, sahâbeden herhangi birine yapılan hakaret gibi değerlendirilir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Fezâilü's-Sahâbe*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983.
- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî. *Şemmü'l-avâriz fi zemmi'r-Revâfiz*. b.y.: Merkezü'l-Furkân, 2004.
- Âlûsî, Ebü'l-Meâlî Cemâlüddîn Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd. *Sabbü'l-'azâb 'alâ men sebbe'l-ashâb*. Riyad: Edvaus Selef, 1997.
- Aynî, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî. *Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahâhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Câmiu's-Sahîh*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987.
- Cevherî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillâh b. Muhammed. *Müsnedü'l-Muvatta'*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. *Kitâbü't-ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Dimyâtî, Ebû Bekr b. Muhammed. *İânetü't-tâlibîn*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1997.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. *el-Müsned*. 13 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1984.
- Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef. *el-Mu'temed fi usûli'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1986.
- Efendioğlu, Mehmet. "Sahâbe Hukûku ve Ashâba Saygısızlığın Dînî Hükümü". *Hadis Tetkikleri Dergisi* 8/1 (Haziran 2010), 7-32.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî. *Tehzîbü'l-lüğa*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Haddâd, Radiyyüddîn Ebû Bekr b. Alî b. Muhammed. *el-Cevheretü'n-neyyire*, 2 Cilt. b.y.: Matbaatü'l-Hayriyye, 1905.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed en-Nîsâbûrî. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Halîfe, Yâsîn. *İclâü'l-hakîkati fi sîreti Âişe*. Zahrân: Müessesetü'd-Düreri's-Seniyye, 2011.
- Hallâl, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn. *Kitâbü's-Sünne*. 7 Cilt. Riyad: Dâru'r-Râye, 1989.

Hamevî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî). *Gamzü uyûni'l-besâir alâ mehâsini'l-Eşbâh ve'n-nezâir*. 4 Cilt. b.y: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1985.

Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî el-Mâlikî. *Şerhu Muhtasari Halîl*, 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Heyet, *el-Fetâva'l-Hindiyeye*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1892.

Heyet, *el-Mu'cemü'l-vasît*. 2 Cilt. b.y.: Daru'd-Da've, ts.

Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî. *es-Savâ'iku'l-muhrika*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1997.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz ed-Dimeşkî. *Tenbîhu'l-vüülâti ve'l-hükkâm alâ ahkâmi şâtimi Hayri'l-Enâm*. Kahire: Dâru'l-Âsâr, 2007.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz ed-Dimeşkî. *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1992.

İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd el-Ezdî el-Basrî. *el-Cemheratü'l-lüğâ*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlim, 1987.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî (v. 287/900), *Kitâbü's-Sünne*, Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1980.

İbn Ebî Ya'lâ, Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Bağdâdî. *Tabakâtü'l-Hanâbile*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî. *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüğâ*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1959.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *el-Muhallâ*. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

İbn Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2010.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî. *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-*

mü'minîn Ebî Hafs 'Ömer b. Hattâb ve akvâlühü 'alâ evvâbi'l-ilm. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Vefa, 1991.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm.* 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî.* 15 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab.* 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1994.

İbn Nuceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî. *el-Bahrü'r-râik.* 8 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 2010.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *es-Sârimü'l-meslûl alâ şâtimi'r-Rasûl.* Riyad: Hirsü'l-Vatani's-Suûdî, 1983.

Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *eş-Şifâ bi-ta'rifi hukûki'l-Mustafâ,* 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988.

Karâfi, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân el-Mısırî. *ez-Zahîre.* 14 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân.* 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964.

Lâlekâî, Ebü'l-Kâsım (Ebü'l-Hüseyn) Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr et-Taberî er-Râzî. *Şerhu usûli i'tikâdi Ehli's-sünne ve'l-cemâ'a.* b.y.: Dâru Taybe, 2003.

Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî. *el-Hidâye.* 4 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Merverrûzî, Ebû Alî el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed. *et-Ta'lîka.* 2 Cilt. Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafâ el-Bâz, ts.

Mevsilî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr.* 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1937.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh.* 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim.* 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1972.

Sübkî, Ebü'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfî b. Alî b. Temmâm. *es-Seyfü'l-meslûl alâ men sebbe'r-Rasûl*. Amman: Dâru'l-Feth, 2000.

Sübkî, Ebü'l-Hasen Takıyyüddîn Alî b. Abdilkâfî b. Alî b. Temmâm. *Fetâva's-Sübkî*. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Meârif, ts.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*. 2 Cilt. b.y: Dâru Taybe, ts.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *er-Risâle*. Mısır: Mektebetü'l-Halebî, 1940.

Şefî, Muhammed. *İslâm'da Sahâbenin Konumu ve Tarih İlmi*. çev. Mehmet Nadir Özdemir. Konya: Literatürk Academia Yayınları, 2019.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-evsat*. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Haremeyn, ts.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. 26 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 2001.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî. *Şerhu'l-'Akâ'id*. Beyrut: Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, 2014.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü't-Tirmizî*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

Yılmaz, Abdülkadir. "Sebb-i Sahabe Meselesi". *Academia*. Erişim 5 Kasım 2021. https://www.academia.edu/30678504/Abdulkadir_Okan_Kadir_Yilmaz_SEBBİ_SAHABE_MESELES%C4%B0_The_Ruling_on_Making_Inappropriate_Remarks_About_the_Sahaba_-_Rihle_Ekim_-_Aralık_2009_Sayı_7

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Kitâbü'l-kebû'ir*. Beyrut: Dâru'n-Nedve el-Cedîde, ts.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*. 18 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006.

